

УДК 37.01+37.014.2(460) “18/19”

Зайченко Наталія Іванівна

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри загальної та прикладної психології
Інститут екології економіки і права*

Зайченко Наталия Ивановна

*доктор педагогических наук,
професор кафедры общей и прикладной психологии
Институт экологии экономики и права*

Zaichenko Nataliia

*Doctor of Pedagogical Sciences
Institute for Ecology Economy and Law*

РЕГЕНЕРАЦІОНІСТСЬКІ МОТИВИ ІСПАНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ НА МЕЖІ ХІХ–ХХ СТ.

РЕГЕНЕРАЦИОНИСТСКИЕ МОТИВЫ ИСПАНСКОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ДИСКУРСА НА РУБЕЖЕ ХІХ–ХХ ВВ.

REGENERATION THEME IN SPANISH PEDAGOGICAL DISCOURSE AT THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES

Анотація. Стаття присвячена вивченню змістових параметрів іспанського педагогічного дискурсу на межі ХІХ–ХХ ст. З'ясовано, що ідея іспанського «просвітницького регенераціонізму» – мейнстрим цього дискурсу. Іспанські інтелектуали обґрунтували провідне значення народного просвітництва та культурного прогресування країни у її прагненні до оновлення.

Ключові слова: «просвітницький регенераціонізм», іспанські інтелектуали, іспанський педагогічний дискурс, регенераціоністські мотиви, народне просвітництво, культурне прогресування.

Анотация. Статья посвящена изучению содержательных параметров испанского педагогического дискурса на рубеже ХІХ–ХХ вв. Выяснено, что идея испанского «просветительского регенерационизма» – мейнстрим этого дискурса. Испанские интеллектуалы обосновывали ведущее значение народного просвещения и культурного прогрессирования страны в ее стремлении к обновлению.

Ключевые слова: «просветительский регенерационизм», испанские интеллектуалы, испанский педагогический дискурс, регенерационистские мотивы, народное просвещение, культурное прогрессирование.

Summary. The article is devoted to studying of substantial parameters of Spanish pedagogical discourse at the turn of the 19th and 20th centuries. It is determined that regeneration theme was mainstream of this discourse. Spanish intellectuals substantiated the leading importance of public education and cultural progress of the country in its quest for renewal.

Key words: regeneration theme, Spanish intellectuals, Spanish pedagogical discourse, public education, cultural progress.

Постановка проблеми. У нове ХХ століття Іспанія вступала з важким каменем на душі. Почуття вини — це первинна причина розгортання масштабної творчої діяльності іспанських інтелектуалів після «загальнонаціональної катастрофи» 1898 року. Почуття вини за неграмотність, безправність, убогість величезної кількості населення, за перетворення країни з могутньої колоніальної імперії на відсталу

європейську країну, за її падіння у прірву безкультур'я сповнений увесь іспанський педагогічний дискурс межі ХІХ–ХХ ст. Тогочасний сподвижницький рух інтелектуалів під знаменом «регенераціонізму» — величне суспільне явище історії Іспанії. У ньому знайшло відображення духовне устремління творчих діячів, освітян, політиків боротися за «нову Іспанію» — цивілізовану, культурну, демократичну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В історико-педагогічних працях іспанських учених Б. Делгадо Кріадо (B. Delgado Criado), А. Капітана Діаса (A. Capitan Diaz), О. Негріна Фахардо (O. Negrin Fajardo), Х.-Л. Герені (J.-L. Guarena), М. Пуельеса Бенітеса (M. Puelles Benitez) та інших у контексті висвітлення загальноісторичного педагогічного процесу представлено і проблематику «просвітницького регенераціонізму» в Іспанії на межі ХІХ–ХХ ст.

Мета статті — вивчити змістові параметри іспанського педагогічного дискурсу (межа ХІХ–ХХ ст.), визначити його провідні ідеї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іспанський публіцист Р. Родригес (Rafael Rodriguez) у статті «Життєва проблема» (1898 р.) констатував, що «глибока печаль охопила в теперішній час дух усіх тих іспанців, хто здатний сприймати нещастя Батьківщини й відчувати їхню величину» [1, с. 1].

Те, що викликає таку глибоку печаль, пов'язане не стільки з поразками іспанської армії та флоту, скільки з тим жалким становищем, в якому опинилася країна. Іспанський народ перебуває у пригніченому моральному стані, він визнає свою слабкість, і біль, і гіркоту. Теперішня преса рясніє вимогами регенераціонізму, радикальних політичних змін, переосмислення колективною свідомістю того, хто є іспанський народ і ким він буде в світі, коли не змінить свого напрямку. Іспанський народ повинен діяти. Не треба вдаватися в якісь метафізичні тонкощі, аби зрозуміти, що, як окремі індивіди, так і народ в цілому, кидаючи працювати, стають на шлях деградації та руїни [1, с. 1].

На переконання іспанського політика А. Лопеса Муньоса (Antonio Lopez Muñoz), потреба фундаментального оновлення країни постала не внаслідок поразки Іспанії у війні з США, а була обумовлена глибокими суперечностями внутрішнього життя самої Іспанії. Колись країною володарював лицарський, величний, гордовитий дух, щоправда, далекий від практичного життя. Іспанці були безстрашними, «вміли вмирати, як жодний інший народ, і вміли перемагати» [2, с. 1]. Часи змінилися, і природним чином змінилася людська діяльність. Теперішній народний ідеал — не вміти помирати, а вміти жити. Ідеалістична Іспанія потребує стати практичною. У цій необхідності зміни характеру й полягає іспанська криза, нестійкість, розлад. Перетворення Іспанії на нову за характером країну вимагає часу і великої праці, і воно має досягатися в різних сферах життя — в науці, мистецтві, політиці, релігії, пресі. Для подолання усіх труднощів національного розладу потрібно зміцнити дві здібності — «волю та розуміння». Моральність і освіченість людини — це дві рушійні сили нашого суспільного оновлення [2, с. 1].

Висловлюючись стосовно ідеї «просвітницького регенераціонізму», А. Лопес Муньос зазначав, що

наша робота з оновлення країни не може розпочатися ні «зверху», ні «ззовні». Вона має йти «низ» і «зсередини», адже нація, подібно до хворого організму потребує урівноваження усіх життєвих функцій. Перестановка цих умов — зло, яке руйнує нас. Робота з оновлення Іспанії має стосуватися усіх громадян, кожного — у сфері його діяльності: викладача на кафедрі, адвоката в конторі, військового — в казармі, художника — в майстерні, священика — в храмі і т.п. Немає заперечення, що в поєднанні людської волі багато праці урядів, зобов'язаних спрямовувати до узгодження різні галузі діяльності для загального блага, сприяти досягненню цілей національного життя [2, с. 1].

Основою національного оновлення має стати школа, адже вона виховує моральну гідність людини. В силі моральності — спасіння іспанського народу. Учитель — поводитир нашого суспільного оновлення. «Допоки наш учитель буде залишатися в стані посміховиська, ми ніколи не займемо того місця у світі, до якого призначала нас наша геніальна історія», — наголошував іспанський політик [2, с. 1].

У статті «Життя є сон. Роздуми про оновлення Іспанії» (1898 р.) славний філософ, педагог М. де Унамуно (Miguel de Unamuno y Jugo) стверджував, що оновлення Іспанії — «це наша теперішня позиція, тема останнього часу» [3, с. 69].

Первинний обов'язок правлячих класів в Іспанії — просвітити народ, озброїти його науковими знаннями, укріпити його дух, який він має від зв'язку із землею, навчити його розуміти регіональні відмінності, щоб це не стояло на перешкоді єднанню та розбудові майбутнього. Нині потрібний патріотизм величніший за той, який жадає виблискування і переважання батьківщини в історії, — патріотизм, спрямований на досягнення тимчасового і вічного щастя своїх дітей, потрібний як сходження в тяжкому сходженні людського роду до королівства миру та християнської благочинності [4, с. 1].

Видатний іспанський філософ, історик Ф. Пі Маргаль (Francisco Pi y Margall) у доповіді «Криза Іспанії» (1898 р.) зауважував, що теперішня криза вимагає від країни укріплення національності, адже «Іспанія є однією з найвідсталіших націй Європи» [5, с. 1].

Для того, щоб вийти з кризового стану, на думку Ф. Пі Маргалья, є два засоби: освіта і праця. В іспанському суспільстві сформувалося погане ставлення і до першого, і до другого. Праця ще розцінюється багатьма як мерзенна річ, залишається велика кількість дворян, які надають перевагу прожиттю на подаяння, аніж присвяченню себе яким-небудь мистецтвам. Праця ж робітника цінується мало. Для праці немає ні присутності духу, ні любові. Необхідна якісна початкова освіта з добрими учителями, хорошими навчальними матеріалами, необхідне навчання дорослих, які не вміють читати, бо без цього праця не прогресуватиме [5, с. 1].

Іспанський політик Р. дель Кастильо (Rodolfo del Castillo) проголошував, що «наше оновлення — це праця не одного і не двох днів, вимагається розпочати закладати фундамент, аби нова будівля стояла твердо, і з цим всі негаразди слід виправити, а нові матеріали застосовувати тільки високої якості» [6, с. 1].

Підвалиною іспанського оновлення є внесок кожного, хто стає більш освіченим, більш працьовитим і більш моральним. Необхідно змінити ставлення до праці та освіти. Для правлячих класів праця вважається мало принагідним заняттям, а інші суспільні класи сприймають таку позицію як належну, звідси й постає народ ледарів. Але ж «усі індивіди в суспільстві становлять виробничі елементи, та ні за яким положенням не можуть і не повинні позбавлятися колективної співпраці», — настоював Р. дель Кастильо [6, с. 1].

Важливою умовою оновлення іспанський політик вважав зміну мислення, бо іспанський народ «через свою вразливість живе по-сучасному, а думає по-старовинному, і не може тому стати поряд із передовими народами» [6, с. 1].

Викладач права Університету Вальядоліду А. Ройо Вільянова (Antonio Royo Villanova) у промові під назвою «Оновлення і політична проблема», виголошеній у Сарагоській Академії Св. Луїса 1 січня 1899 року, настоював на тому, що оновлення Іспанії передбачає розв'язання багатьох болючих проблем, коли бажаться справжня істотна трансформація, «воскресіння нашої країни». Серед найтяжчих проблем, які постали перед теперішньою Іспанією, — економічна, демографічна, педагогічна, моральна та політична [7, с. 113–115].

«Занепад Іспанії великою мірою пов'язаний із низьким інтелектуальним рівнем населення. Ні в університетах, ні в інститутах, ні в школах не підготовлюються люди, які б прагнули будувати прийдешнє власними силами», — доводив педагог [7, с. 114].

Задля справжнього оновлення Іспанії необхідно «два міцних імпульси — знизу і зверху». Знизу ця боротьба вже почалася, виробничі класи змушують чути свій голос і свої скарги, прагнуть брати участь у політичному житті. Не вистачає тільки послідовності цьому рухові. Якщо дія прийде виключно зверху, великі касики розчиняться в народній масі й пропагуюватимуть деспотизм і диктатуру. Коли ж імпульс ініціюватиметься лише знизу, ці касики волатимуть про анархію та демагогію і старанно пропонуватимуть верховній владі навести порядок. Необхідна саме узгоджена дія знизу і зверху [7, с. 128–129].

М. Дуран Бас (Manuel Duran y Bas) у статті «Нові напрями» (1900 р.) відмічав, що першорядним завданням оновлення країни є викорінення з життя народу трьох пороків, які послаблюють його, а саме: «духу рутини; нестачі любові задля повного удосконалення; задоволення теперішнім станом» [8,

с. 121]. Свою роль у подоланні цих пороків має зіграти соціальне виховання. І не держава, а сам народ має стати на шлях культурного розвитку [8, с. 121].

Викладач Центральної нормальної учительської школи у м. Мадрид К. Саїс (Concepcion Saiz) у статті «Політика і педагогіка» (1901 р.) наголошувала, що «покращення початкової освіти і становища учительства має бути знаменом іспанської педагогічної політики» [9, с. 42].

Саме педагогіка слугуватиме цілям оновлення країни, адже її безпосереднє призначення — розвивати й удосконалювати природні здібності людей, підготовлювати їх до виконання усіх своїх обов'язків у суспільстві [9, с. 39].

Х. Паділья (Juana Padilla) у статті «Освіта» (1901 р.) зазначала, що іспанське суспільство потребує освіти більше за все, для оновлення країни необхідно реставрувати освіту й уберегти прийдешнє покоління від лиха. Саме від освіти залежить, чи правильними шляхами крокуватиме людина по життю [10, с. 2].

Видатний драматург Х. Ечегарай (Jose Echegaray у Eizaguirre) підкреслював, що Іспанія оновиться лише за тієї умови, якщо кожний громадянин докладе зусилля з вірою та надією на оновлення самого себе. У цій формулі самооновлення міститься глибока істина, це і є програмне гасло відродження нашої Батьківщини [11, с. 1].

Публіцист Х. Ортега Мунілья (Jose Ortega Munilla) стверджував, що іспанський народ втратив віру в самого себе. Для оновлення важливо виробити нові світоглядні уявлення, адже нова Іспанія має бути справжньою, органічною. Найважчою перешкодою для іспанського народу на його шляху до оновлення є відсутність твердої волі, «туберкульоз волі», за висловом публіциста. Аби йти вперед, іспанський народ потребує імпульсу. «Тільки жива національна свідомість може породжувати цей імпульс у нас; тільки національна освіта може урятувати нас. У теперішньому нашому житті задумаймо ідеал і покладімо в історії своє значення та віддаймо сили для його здійснення», — закликав Х. Ортега Мунілья [12, с. 2].

У статті «Національна культура» (1907 р.) іспанський публіцист М. Абе́ла (Manuel Abela) стверджував, що для Іспанії настав той час, коли вона має сказати собі слова біблійного Лазаря: піднімайся та йди! Необхідно прокласти новий шлях національного життя, який приведе до звеличення, щастя, слави. Цей шлях починається з навчання і праці, з розбудови суспільної культури та виховання індивідуальної культури [13, с. 2].

Проблематиці іспанського регенераціонізму було присвячено і «Педагогічні листи» (1907, 1908 рр.) освітянина Е. Гільяра (Eduardo Guillar Clari). Він акцентував увагу на тому, що становище народної освіти в теперішній Іспанії потребує значної уваги педагогів, публіцистів, ораторів, тих людей, котрі

мають мужність руйнувати традиційні рутинні уявлення. Іспанія має обирати прогресивний цивілізаційний шлях — світську школу, всезагальну освіту для прийдешніх поколінь, які будуватимуть царство братерства, любові та добра [14, с. 4].

Е. Гільяр вказував: «Без сумніву, національна проблема — це проблема педагогічна. Неграмотність — лихо, яке має щезнути. Загалом же не вистачає учителів і засобів для навчання» [15, с. 4].

Закликаючи розбудувати в Іспанії світську школу, педагог наголошував, що це — «єдина надія на оновлення», адже світськість освіти дозволяє дитині вчитися мисленню, науці. Світська школа уможливило виховання вільних індивідів, які мають тверді переконання і захищають ті чи інші ідеали лише внаслідок глибокого власного осмислення їхньої ролі в дійсності [15, с. 4].

У статті «За освіту народу» (1908 р.) Е. Гільяр відмічав, що для оновлення Іспанії має оновитися народ, відродження не може настати для люду, загрузлого в національних пороках. Провідним завданням для теперішньої Іспанії є пробудження сплячої енергії народу з тим, щоб він став на шлях боротьби за прогрес. Тільки народна освіта уможливить оновлення країни завдяки формуванню нових життєвих цінностей [16, с. 4].

Іспанський освітянин Х. Барбоса (Jesus Barbosa) у статті «Наші школи» (1908 р.) зазначав, що народна освіта — це велика проблема Іспанії і її подальше ігнорування загрожує багатьма лихами для країни, бо «неграмотність — матір рабства, а рабський народ не може бути щасливим» [17, с. 4].

Передовсім задля суспільного оновлення державний уряд має зводити, організувати й підтримувати школи, в яких застосовувалися б сучасні методи навчання наукам. «У теперішньому становищі Іспанії украй важливим є завдання просвітництва множини дітей, полишених у лапах злиденності, що вже завдала страждань їхньому існуванню. Великі політики завжди приділяли значну увагу вихованню та навчанню; завжди прагнули покращити становище шкіл, оскільки це звеличуватиме їхню батьківщину; завжди піклувалися про сприяння просвітництву держави, бо воно — основа багатства й процвітання сільського господарства, науки,

мистецтва, торгівлі, подібно до джерела чарівного світла, що відбивається на прекрасних горизонтах людства, названого цивілізацією», — наголошував педагог [17, с. 4].

На погляд Х. Барбоси, іспанські політики дедалі більше усвідомлюють наслідки занедбання освітньої справи, однак вони «не відчують у собі здібностей управляти народом», натомість відстоюють доктрини, не сумісні ні з людською природою, ні з розумом, ні з визволенням пролетарів, таким чином вони займають ворожу позицію прогресу та народної свободи [17, с. 4].

Виступаючи на зібранні інспекторів початкової освіти у Мадриді 30 квітня 1910 року, інспектор із Барселони Лопес Амо (Sr. Lopez Amo) констатував, що в місті відповідно до закону мають існувати 536 державних шкіл, однак функціонують усього 182 школи, в яких навчаються 100 тисяч учнів. На одного учителя припадає 600 учнів, а ця кількість не повинна перевищувати 45–50 осіб. Інспектор міських початкових шкіл Мадриду Ескудеро (Sr. Escudero) відмітив, що 53 наявних шкіл для навчання дорослих недостатньо, і з 62 тисяч учнів у Мадриді 28 тисяч відвідують приватні коледжі [18, с. 1].

Висновки. Регенераціоністський інтелектуальний рух на межі XIX–XX ст. — своєрідна віха в суспільній історії Іспанії. Символічна зміна століть була ознаменована новими тенденціями суспільно-культурного життя. Глибинна саморефлексія іспанських інтелектуалів, що відбивала пошук відповідей на ключові питання народного буття — «хто ми, іспанці, є?» і «куди йдемо?», засвідчила усю складність історичної ситуації у країні. Недаремне, поширений у пресі, концепт «іспанська проблема» змістовно окреслювався виключно як дихотомічне, майже абсолютне, протиставлення «буття — небуття», «минулого — прийдешнього», «традиції — ідеалу», «смерті — воскресіння». У рамках педагогічного дискурсу іспанськими інтелектуалами осмислювалося значення народного просвітництва та модерних освітніх перетворень. Спрямування народної стихії у річище цивілізації — лейтмотив цього дискурсу, адже іспанський регенераціонізм передбачав передовсім культурне прогресування країни і її «народний суверенітет» (Е. Луїс Андре).

Література

1. Rodriguez R. El problema vital. La Correspondencia de España. Madrid, Jueves 6 de octubre de 1898. № 14.856, año XLIX. P. 1.
2. Don Antonio Lopez Muñoz. El Globo. Domingo 9 de octubre de 1898. № 8.351, año XXIV. P. 1.
3. Unamuno M. La vida es sueño. Reflexiones sobre la regeneracion de España. La España Moderna. Madrid, noviembre de 1898. T. 119, año X. P. 69–78.
4. Don Miguel de Unamuno. El Globo. Domingo 6 de noviembre de 1898. № 8.379, año XXIV. P. 1.
5. Discurso pronunciado por D. Francisco Pi y Margall en la inauguracion de las conferencias del Circulo de la Union Mercantil. El Nuevo Regimen. Madrid, 3 de diciembre de 1898. № 413, año VIII. P. 1–2.

6. Castillo R. Los males y los remedios. La Correspondencia de España. Madrid, Viernes 16 de diciembre de 1898. № 14.927, año xlix. P. 1.
7. Royo Villanova A. La regeneracion y el problema politico. Revista Contemporanea. T. CXIII, año XXV. Madrid, enero — marzo 1899. P. 113–131.
8. Duran y Bas M. Nuevas dirrecciones. Revista Contemporanea. Madrid, enero — marzo 1900. T. CXVII, año XXVI. P. 5–23; 113–137.
9. Saiz C. La politica y la pedagogia. La Escuela Moderna. Madrid, enero de 1901. № 118, año XI. P. 39–42.
10. Padilla J. Educacion. El Globo. Jueves 21 de febrero de 1901. № 9.209, año XXVII. P. 2.
11. Autorregeneracion. El Heraldo de Madrid. Jueves 31 de diciembre de 1903. № 4.789, año XIV. P. 1.
12. Discurso de Ortega Munilla. El Imparcial. Madrid, Miercoles 3 de octubre de 1906. № 14.200, año XL. P. 1–2.
13. Abela M. Vigor de raza. Cultura nacional. El Dia. Madrid, Viernes 16 de agosto de 1907. № 9.264, año XXVIII. P. 2.
14. Guillar Clari E. Cartas pedagogicas VII. Las Dominicales. Madrid, Viernes 29 de noviembre de 1907. № 353, año VIII. P. 4.
15. Guillar Clari E. Cartas pedagogicas IX. Las Dominicales. Madrid, Viernes 3 de enero de 1908. № 358, año IX. P. 4.
16. Guillar Clari E. Por la educacion de un pueblo. Cara sin sobre. Las Dominicales. Madrid, Viernes 5 de junio de 1908. № 380, año IX. P. 4.
17. Barbosa J. Nuestras escuelas. El Pais. Sabado 11 de enero de 1908. № 7.464, año XXII. P. 4.
18. De instruccion publica. La Mañana. Diario Independiente. Madrid, Domingo 1 de mayo de 1910. № 146, año II. P. 1–2.